

POSTANOWIENIE

Dnia 8 listopada 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Iwulski (przewodniczący)
SSN Maciej Pacuda (sprawozdawca)
SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z odwołania E. Sp. z o. o. z siedzibą w W.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w Warszawie
z udziałem M.G.
o podleganie ubezpieczeniom społecznym,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 8 listopada 2023 r.,
zażalenia odwołującej się Spółki na wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z dnia 16 grudnia 2022 r., sygn. akt III AUa 2025/21,

oddala zażalenie.

M.G.

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w Warszawie decyzją z dnia 22 grudnia 2020 r. stwierdził, że M. G. od dnia 11 grudnia 2017 r. podlega obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu jako pracownik u płatnika składek E. sp. z o.o. w W. z tytułu wykonywania umowy o pracę zawartej z E.1 sp. z o.o.

Sąd Okręgowy w Warszawie - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 27 września 2021 r., wydanym na skutek na skutek odwołania wniesionego przez E. sp. z o.o. w W. od wyżej opisanej decyzji, uchylił tę decyzję i

przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w Warszawie.

Sąd Okręgowy uznał, że decyzja organu rentowego podlegała uchyleniu na podstawie art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. Decyzja ta, ustalająca podleganie ubezpieczeniom społecznym, spełniała przesłankę z art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c., bowiem miała charakter decyzji nakładającej na ubezpieczonego zobowiązanie publicznoprawne w zakresie podlegania ubezpieczeniom społecznym. Zobowiązaniem tym, w sytuacji faktycznej zaistniałej w sprawie, było stwierdzenie, że ubezpieczonego i E. sp. z o.o. łączył stosunek prawny identyczny jak pracownika i płatnika składek, mimo faktycznego braku jakiegokolwiek umowy stanowiącej tytuł do objęcia ubezpieczeniami społecznymi w rozumieniu art. 6 ustawy systemowej.

Sąd pierwszej instancji podkreślił również, że choć decyzja stwierdzająca podleganie ubezpieczeniom społecznym zasadniczo ma charakter deklaracyjny, to jednocześnie tworzy zobowiązanie pomiędzy płatnikiem składek ustalonym przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych a ubezpieczonym, z którego wynika obowiązek objęcia takimi ubezpieczeniami. W świetle art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. Sąd uznał zatem sporną decyzję za decyzję nakładającą na ubezpieczonego oraz płatnika składek zobowiązanie dotyczące podlegania przez ubezpieczonego ubezpieczeniom społecznym u płatnika ustalonego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. W sprawie było to zaś o tyle istotne, że - mając na uwadze treść art. 6 ustawy systemowej - nie istniała żadna umowa między stronami, która mogłaby stanowić tytuł do objęcia ubezpieczeniami społecznymi. Decyzja organu rentowego zastępowała więc taki tytuł i nakładała zobowiązanie na ubezpieczonego polegające na traktowaniu określonego podmiotu jako płatnika składek, a więc tworzyła prawną więź w zakresie ubezpieczeń społecznych.

Zdaniem Sądu Okręgowego, zaskarżona decyzja spełniała także przesłankę wydania jej z rażącym naruszeniem przepisów o postępowaniu przed organem rentowym. Przede wszystkim należało bowiem pamiętać, że ubezpieczonego i odwołującej się nie łączył żaden stosunek prawny. Ubezpieczony jako pracownik był natomiast zatrudniony w E.1 sp. z o.o. i to właśnie ten podmiot jako płatnik składek dokonał zgłoszenia do ubezpieczeń społecznych. Organ rentowy nie trafnie podnosił przy tym w odpowiedzi na odwołanie, że podstawą prawną do

stwierdzenia, że płatnikiem składek powinien być inny podmiot niż formalny pracodawca ubezpieczonego, jest art. 68 ust. 1 ustawy systemowej. Z przepisu tego wynika jedynie, że do zakresu działań ZUS należy m.in. stwierdzanie i ustalanie obowiązku ubezpieczeń społecznych. Natomiast to z art. 6 ust. 1 pkt 1 tej ustawy wynika, obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym podlegają, z zastrzeżeniem art. 8 i 9, osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej są pracownikami (z wyłączeniem prokuratorów). Pierwszy z przepisów zawiera więc otwarty katalog zadań ZUS, a drugi wymienia podmioty objęte obowiązkiem ubezpieczenia emerytalnego i ubezpieczeń rentowych. Z treści tych przepisów nie wynika jednak uprawnienie organu rentowego do „dobrowolnego” określania płatników składek.

Skoro organ rentowy zdecydował się na określenie jako zobowiązanego pracodawcy większościowego udziałowca spółki kapitałowej, którego z ubezpieczonym nie łączyła jakakolwiek umowa, to dokonując ustaleń w tym zakresie powinien przeprowadzić postępowanie administracyjne z udziałem wszystkich podmiotów zainteresowanych, a więc ubezpieczonego, „formalnego” pracodawcy – E.1 sp. z o.o. oraz „rzekomego” pracodawcy – E. sp. z o.o. Dopiero tak przeprowadzone postępowanie administracyjne pozwalałoby na ewentualne przyjęcie koncepcji „przebicia zasłony osobowości prawnej”, określanej również jako „pomijanie osobowości prawnej”, „pomijanie prawnej odrębności osób prawnych” lub „przebijanie welonu korporacyjnego”, która być może pozwalałaby w miejsce faktycznego pracodawcy wskazać inny podmiot zobowiązany. Zakład Ubezpieczeń Społecznych powinien uprzednio ocenić umowę łączącą ubezpieczonego z E.1 sp. z o.o. i ewentualnie stwierdzić niepodleganie ubezpieczeniom społecznym u tego płatnika składek, a dopiero następnie ustalić podmiot, który łączy z ubezpieczonym zobowiązanie do objęcia ubezpieczanymi społecznymi. Natomiast organ rentowy na skutek kontroli przeprowadzonej w podmiocie trzecim, bez udziału podmiotu, z którym ubezpieczona miała podpisaną umowę o pracę, ustalił, że to ten właśnie podmiot kontrolowany jest pracodawcą ubezpieczonego, bez analizy dokumentów źródłowych będących podstawą zgłoszenia ubezpieczonej przez płatnika składek E.1 sp. z o.o.

Sąd pierwszej instancji uznał w związku z tym, że organ rentowy w toku prowadzonego postępowania administracyjnego dopuścił się rażącego naruszenia przepisów o postępowaniu przed tym organem. W szczególności organ rentowy uchybił art. 28 k.p.a. oraz art. 38 ust. 1 w związku z art. 83a ust. 1 ustawy systemowej. Podkreślenia wymagało bowiem, że stroną postępowania administracyjnego jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek (art. 28 k.p.a.). Natomiast jeżeli w związku z przeprowadzonym postępowaniem wyjaśniającym lub kontrolą wykonywania przez płatników składek obowiązków z zakresu ubezpieczenia społecznego zachodzi konieczność wydania decyzji, o której mowa w art. 83 ust. 1 pkt 1a, Zakład wydaje decyzję podmiotowi zgłaszającemu ubezpieczonych do ubezpieczeń społecznych oraz płatnikowi składek ustalonemu przez Zakład (art. 38 ust. 1 ustawy systemowej). Brak w postępowaniu administracyjnym podmiotu zdefiniowanego jako strona postępowania stanowi rażące uchybienie przepisów o postępowaniu i uzasadnia uchylenie zaskarżonej decyzji.

Dokonując ustalenia podlegania przez ubezpieczonego ubezpieczeniom społecznym u konkretnego pracodawcy, a w konsekwencji ustaleniu płatnika składek, organ rentowy powinien objąć postępowaniem administracyjnym wszystkie zainteresowane podmioty, a więc ubezpieczonego, podmiot zgłaszający ubezpieczonego E.1 sp. z o.o. oraz podmiot ustalony jako płatnik składek E. sp. z o.o. Wszystkie te podmioty powinny być również wskazane w decyzji jako strony postępowania administracyjnego, a co bardziej istotne, powinny zostać objęte czynnościami wyjaśniającymi prowadzonymi przez organ rentowy, co ZUS pominął, wydając zaskarżoną decyzję jedynie wobec ustalonego płatnika składek. Czynności tych nie można sanować na etapie postępowania sądowego, gdyż nie daje ono możliwość wprowadzenia dodatkowego podmiotu jako strony postępowania administracyjnego. Wprawdzie przepis art. 477¹¹ § 2 k.p.c. nakazuje zawiadomić każdego zainteresowanego o toczącym się procesie i pouczyć o możliwości zgłoszenia udziału w sprawie, jednak nie stanowi to obowiązku uczestnictwa w procesie i nie może uchylić wskazanych uchybień na etapie postępowania administracyjnego przed organem rentowym. Działanie ZUS doprowadziło zaś do

tego, że strona umowy o pracę – E.1 sp. z o.o. - nie brała udziału w postępowaniu administracyjnym, nie była stroną decyzji stwierdzającej, że nie jest płatnikiem składek. Takie działanie organu administracji państwowej stanowi najbardziej podstawowe - rażące naruszenie przepisów prawa.

Sąd Apelacyjny w Warszawie – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 16 grudnia 2022 r., wydanym na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w Warszawie od wyroku Sądu pierwszej instancji, uchylił ten wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Warszawie, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania odwoławczego w orzeczeniu kończącym postępowanie.

Sąd Apelacyjny uznał, że zaskarżona w sprawie decyzja, którą organ rentowy ustalił, że ubezpieczona podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu jako pracownik u płatnika składek E. sp. z o.o., nie mieściła się w katalogu decyzji, wobec których możliwe jest wydanie na podstawie art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. orzeczenia kasatoryjnego. Nie była to bowiem decyzja dotycząca zobowiązania ubezpieczonej, ustalająca wymiar tego zobowiązania ani obniżająca jej świadczenie. Konsekwencją uprawomocnienia się tej decyzji byłoby dopiero wydanie decyzji ustalającej ewentualne zobowiązania i to nie osoby ubezpieczonej, ale płatnika składek.

Zdaniem Sądu drugiej instancji, Sąd Okręgowy nie rozpoznał istoty sprawy, gdyż jego orzeczenie nie odnosiło się do tego, co było przedmiotem sprawy. Sąd ten zaniechał zbadania materialnej podstawy roszczenia. Sprawa ponadto wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości odnośnie do okoliczności faktycznych związanych z wykonywaniem przez M. G. pracy na rzecz płatnika składek E. sp. z o.o. z tytułu umowy o pracę zawartej z E. sp. z o.o. oraz pozostałych przesłanek podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom.

Powyższe musiało powodować uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd pierwszej instancji, na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. W zakresie kosztów postępowania orzeczono na podstawie art. 108 § 2 k.p.c.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy prawidłowo określił strony postępowania, stosownie do art. 477¹¹ § 2 k.p.c., przeprowadzi

postępowanie dowodowe w zakresie spornych okoliczności, z których wynikać miałyby podleganie obowiązkowym ubezpieczeniom M. G. jako pracownika z tytułu wykonywania umowy o pracę na rzecz płatnika składek, z poszanowaniem prawa strony do rozpoznania jej wniosków i zarzutów, a następnie dokona analizy zebranego materiału dowodowego przez pryzmat prawa materialnego art. 83 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 4 pkt 2 lit. a, art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 11 ust. 1, art. 12 ust. 1, art. 13 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych w zw. z art. 58 § 1 i 2 k.c.

Odwołująca się E. sp. z o.o. w W. wniosła do Sądu Najwyższego zażalenie na wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 16 grudnia 2022 r., zaskarżając ten wyrok w całości i zarzucając naruszenie przepisów postępowania, to jest art. 477^{14a} k.p.c. w związku z art. 477¹¹ k.p.c., przez nieuchylenie wyroku Sądu pierwszej instancji i poprzedzającej go decyzji organu rentowego oraz nieprzekazanie sprawy do ponownego rozpoznania bezpośrednio organowi rentowemu, podczas gdy organ rentowy rażąco naruszył przepisy o postępowaniu administracyjnym i nie przeprowadził postępowania administracyjnego w stosunku do wszystkich podmiotów, które powinny być jego stroną, to jest aktualnego pracodawcy oraz podmiotów współpracujących z ubezpieczoną na podstawie umowy cywilnoprawnej. Jako stronę postępowania i decyzji oznaczył jedynie spółkę, która nigdy nie zatrudniała i nie współpracowała z ubezpieczoną. W szczególności brak oznaczenia aktualnego pracodawcy i jednocześnie płatnika składek, to jest E.1 sp. z o.o., jako strony decyzji administracyjnej, uniemożliwiło mu branie czynnego udziału zarówno w postępowaniu prowadzonym przez organ rentowy, jak i w postępowaniu sądowym jako strona. W konsekwencji tego, w ślad za rażąco błędnym oznaczeniem stron w postępowaniu administracyjnym, także Sąd Apelacyjny pozbawił zarówno E.1 sp. z o.o., jak i innych płatników składek, którzy powinni być stronami postępowania, możliwości obrony swych praw. Powyższe niewątpliwie uzasadnia konieczność wyeliminowania z obrotu prawnego rażąco wadliwej decyzji organu rentowego oraz konieczność wydania przez organ rentowy właściwej decyzji, po uprzednim przeprowadzeniu prawidłowego postępowania przed tym organem, z udziałem wszystkich stron tegoż postępowania.

Powołując się na tak sformułowany zarzut, żaląca się wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania (zgodnie z art. 394 § 3 k.p.c.) oraz przyjęcie, że Sąd drugiej instancji powinien uchylić wyrok i poprzedzającą go decyzję organu rentowego, a następnie przekazać sprawę do ponownego rozpoznania bezpośrednio organowi rentowemu w trybie art. 477^{14a} k.p.c., a także o zasądzenie od organu rentowego na rzecz żalącej się kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wstępnie Sąd Najwyższy uznaje za niezbędne wyjaśnić przyczyny rozpoznania zażalenia w składzie trzech sędziów, a nie – jak zdawałoby się wynikać z zastosowanych wprost przepisów Kodeksu postępowania cywilnego obowiązujących od dnia 13 września 2023 r., po zmianach dokonanych ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz.1860) – w składzie jednoosobowym.

Sąd Najwyższy przypomina, że w myśl art. 394¹ k.p.c., w brzmieniu obowiązującym od dnia 7 listopada 2019 r., zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje wyłącznie na postanowienie sądu drugiej instancji odrzucające skargę kasacyjną oraz postanowienie sądu drugiej lub pierwszej instancji odrzucające skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (§ 1), a także w razie uchylenia przez sąd drugiej instancji wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania – tzw. zażalenie na wyrok kasatoryjny (§ 1¹). Zgodnie z art. 394¹ § 3 k.p.c. do postępowania przed Sądem Najwyższym toczącym się na skutek zażalenia stosuje się zaś odpowiednio między innymi art. 397 § 1 k.p.c., który w brzmieniu obowiązującym do dnia 12 września 2023 r. stanowił, że sąd rozpoznaje zażalenie na posiedzeniu niejawnym w składzie trzech sędziów. W dotychczasowym orzecznictwie regulacja ta nie była przedmiotem kontrowersji, w związku z czym nie budziło wątpliwości, że Sąd Najwyższy rozpoznawał przypisane mu w art. 394¹ k.p.c. zażalenia zawsze w składzie trzyosobowym, analogicznie jak pozostałe środki zaskarżenia mieszczące się w zakresie jego kognicji.

Jak to zostało już podniesione, z mocy art. 1 pkt 20 ustawy zmieniającej z dnia 7 lipca 2023 r. to samo odesłanie do odpowiedniego stosowania między innymi art. 397 § 1 k.p.c., poczynając od dnia 13 września 2023 r. powoduje jednak istotną zmianę. Przepis ten stanowi bowiem obecnie, że sąd rozpoznaje zażalenie na posiedzeniu niejawnym w składzie jednego sędziego. Co więcej, z mocy art. 32 ustawy zmieniającej w postępowaniach wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie art. 1 pkt 15-20, 22-32 i 34 oraz art. 15 i art. 20 (a więc również omawiany art. 1 pkt 20 zmieniający art. 397 § 1 k.p.c.) tej ustawy sąd rozpoznaje sprawę w składzie zgodnym z przepisami ustawy zmienianej w art. 1, art. 15 i art. 20 w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą. Jeżeli na podstawie przepisów dotychczasowych do rozpoznania sprawy wyznaczono skład trzech sędziów, dalsze jej prowadzenie przejmuje sędzia wyznaczony jako sprawozdawca. Czynności dokonane przez sąd w składzie zgodnym z przepisami dotychczasowymi pozostają w mocy. Sąd rozpoznaje sprawę w składzie zgodnym z przepisami dotychczasowymi, jeżeli przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy doszło do zamknięcia rozprawy.

Wymaga przy tym podkreślenia, że art. 397 § 1 k.p.c., z uwagi na jego usytuowanie w systematyce Kodeksu postępowania cywilnego, co do zasady odnosi się do postępowania przed sądem powszechnym, przy czym dotyczy jedynie zażaleń rozpoznawanych w trybie instancyjnym, gdyż tzw. zażalenia poziome (wnoszone do innego składu sądu pierwszej bądź drugiej instancji) są rozpoznawane w składzie trzech sędziów (por. art. 394^{1a} § 1² k.p.c. oraz art. 394² § 1³ k.p.c.). Zastosowanie omawianego przepisu w postępowaniu zażaleniowym toczącym się przed Sądem Najwyższym na podstawie art. 394¹ § 3 k.p.c. następuje z kolei „odpowiednio”, co z całą pewnością oznacza, że nie „wprost”. Gdyby bowiem ustawodawca zakładał stosowanie art. 397 § 1 k.p.c. w postępowaniu zażaleniowym przez Sądem Najwyższym „wprost”, poprzestałby na sformułowaniu „stosuje się”.

Interpretując zwrot o „odpowiednim stosowaniu”, trzeba natomiast pamiętać, że jego potoczne, ale także słownikowe rozumienie zakłada, że nie jest ono tożsame ze słowem „dosłowne” bądź „identyczne”. W zwrocie „odpowiednie stosowanie” zawarta jest wręcz sugestią, że należy coś stosować w sposób

przemyślany, racjonalny i adekwatny do konkretnych okoliczności. Taki sposób rozumienia jest zaś spójny z tym, jak doktryna i orzecznictwo interpretują sformułowanie „odpowiednie stosowanie” zawarte w aktach prawnych, przyjmując, że „odpowiednie stosowanie” oznacza, iż normy (przepisy) prawne, które są pierwotnie przewidziane dla danego rodzaju stanów faktycznych, mają być stosowane w stanach faktycznych innego rodzaju. W literaturze wyodrębnia się trzy grupy sytuacji - w zależności od uzyskiwanego rezultatu - odpowiedniego stosowania przepisów prawa. Do pierwszej grupy należą te, w których odpowiednie stosowanie polega na stosowaniu odpowiednich przepisów bez żadnych modyfikacji. Do drugich zalicza się te, w których odpowiednie przepisy mają być stosowane z pewnymi modyfikacjami. Wreszcie trzecia grupa obejmuje te przepisy, które ze względu na ich bezprzedmiotowość lub sprzeczność z przepisami ustanowionymi dla tych stosunków, do których miały być stosowane odpowiednio, nie mogą być w ogóle stosowane (por. m.in. T. Żyżnowski, Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1991 r., III CZP 109/91, Przegląd Sądowy 1992, nr 5-6, a także J. Nowacki, „Odpowiednie” stosowanie; Analogia legis, Warszawa 1966, s. 367–376 oraz J. Wolwiak, Odpowiednie stosowanie przepisów o procesie do samodzielnego postępowania uregulowanego w k.p.c., Monitor Prawniczy 2021, Nr 8). O tym, która z trzech powyższych możliwości znajdzie swoje zastosowanie, może decydować między innymi, na ile stany faktyczne regulowane normami prawnymi, które mają zostać zastosowane odpowiednio, są podobne do stanów faktycznych, które mają zostać unormowane normami prawnymi, jakie zostają zapożyczone lub jakie powstaną w wyniku odpowiedniego stosowania prawa. Znaczenie może mieć tu też specyfika stanów faktycznych (stosunków społecznych), jakie mają zostać uregulowane, oraz cele i wartości, jakie są realizowane i chronione prawem, zwłaszcza za pośrednictwem norm prawnych, które mają być odpowiednio stosowane.

Uwzględniając taki sposób rozumienia użytego w art. 394¹ § 3 k.p.c. zwrotu „stосуje się odpowiednio”, Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że przewidziane w § 1¹ zażalenie na kasatoryjny wyrok sądu drugiej instancji nadal powinno być rozpoznawane w składzie trzech sędziów. Za takim stanowiskiem przemawia zaś przede wszystkim ranga orzeczenia będącego przedmiotem kontroli w

postępowaniu zażaleniowym (wyrok) oraz ciężar gatunkowy problemów prawnych występujących w takich sprawach, mających niejednokrotnie kluczowe i zasadnicze znaczenie dla przebiegu postępowania oraz rozstrzygnięcia. Choć bowiem w takim postępowaniu zażaleniowym Sąd Najwyższy winien ograniczyć się do oceny, czy prawidłowo zostały zastosowane art. 386 § 2 lub § 4 k.p.c., a w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych także art. 477^{14a} k.p.c. (por. pośród wielu postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 17 października 2011 r., I UZ 33/11, OSNP 2012 nr 21-22, poz. 274; z dnia 25 października 2012 r., I CZ 143/12, LEX nr 1265545; z dnia 30 października 2012 r., II UZ 50/12, OSNP 2013 nr 23-24, poz. 289; z dnia 19 listopada 2013 r., I UZ 40/13, LEX nr 1555391; z dnia 27 listopada 2014 r., III UZ 12/14, LEX nr 1628950; z dnia 29 kwietnia 2015 r., IV CZ 3/15, LEX nr 1678970; z dnia 20 maja 2015 r., I CZ 44/15, LEX nr 1747843; z dnia 21 maja 2015 r., IV CZ 10/15, LEX nr 1730602), to jednak ocena ta musi być przecież poprzedzona właściwą wykładnią choćby pojęcia nierozpoznania istoty sprawy i trafnością jej zastosowania w okolicznościach faktycznych konkretnego postępowania sądowego. Ponadto, na co jednoznacznie wskazuje praktyka orzekania w takich sprawach, niejednokrotnie wymagane jest w nich uprzednie rozstrzygnięcie poważnych problemów interpretacyjnych. Wypada równocześnie podkreślić w tym miejscu, że w składzie trzech sędziów są przecież rozpoznawane skargi kasacyjne wnoszone nie tylko od prawomocnych wyroków, ale także od postanowień wydanych przez sąd drugiej instancji w przedmiocie odrzucenia pozwu albo umorzenia postępowania kończących postępowanie w sprawie (por. art. 398¹ § 1 k.p.c.). Nie może również budzić wątpliwości, że kolegialność składu orzekającego, będąca ugruntowaną zasadą w postępowaniach odwoławczych, zapewnia wyższy standard kontroli odwoławczej, pozwala bowiem na kształtowanie się decyzji w drodze dyskursu i ścierania stanowisk, umacnia bezstronność, niezależność i niezawisłość orzekania oraz zwiększa legitymację rozstrzygnięcia sądu w odbiorze społecznym, a tym samym jest pożądana z punktu widzenia właściwej ochrony praw stron i uczestników postępowania (por. m.in. uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 1 lipca 2021 r., III CZP 36/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 74 i z dnia 7 grudnia 2021 r., III CZP 87/20, Biul.SN 2021, nr 12, s. 8, a także

uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, zasady prawnej z dnia 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22, OSNP 2023 nr 10, poz. 104).

W odróżnieniu od zażaleń na wyroki kasatoryjne druga kategoria wymieniona w art. 394¹ § 1 k.p.c., to jest zażalenia na postanowienie sądu drugiej instancji odrzucające skargę kasacyjną oraz postanowienie sądu drugiej lub pierwszej instancji odrzucające skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, odnosi się do orzeczeń o charakterze *stricte* formalnym. Rozpoznając takie zażalenia, Sąd Najwyższy ogranicza się więc do zbadania, czy w postępowaniu przed sądem drugiej instancji doszło do prawidłowej oceny spełnienia przez wnoszącego skargę kasacyjną bądź skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia określonych ustawowo warunków wniesienia tych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Choć i tu może zdarzyć się potrzeba rozstrzygnięcia problemu wykładniczego, należy jednak uznać, że – skoro taka jest wola ustawodawcy – omawiane obecnie zażalenia mogą być rozpoznane w składzie jednoosobowym (na podstawie odpowiednio stosowanego art. 397 § 1 k.p.c.), zwłaszcza że taki sam skład obowiązywał dotychczas (i nadal obowiązuje) w postępowaniach, w których Sąd Najwyższy odrzucał skargę kasacyjną, która podlegała odrzuceniu przez sąd drugiej instancji (art. 398⁶ § 3 k.p.c. w związku z art. 398¹⁰ zdanie drugie k.p.c.), a także skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 398⁶ § 3 k.p.c. w związku z art. 398¹⁰ zdanie drugie k.p.c. i art. 424¹² k.p.c.).

Odnosząc się natomiast do rozpoznawanego w niniejszym postępowaniu zażalenia, Sąd Najwyższy przypomina, że zgodnie z art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c., jeżeli decyzja nakładająca na ubezpieczonego zobowiązanie, ustalająca wymiar tego zobowiązania lub obniżająca świadczenie, została wydana z rażącym naruszeniem przepisów o postępowaniu przed organem rentowym, sąd uchyla tę decyzję i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania organowi rentowemu. Przepis ten został wprowadzony do porządku prawnego z dniem 7 listopada 2019 r. i stanowi odstępstwo od ogólnej zasady, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych postępowanie sądowe powinno skupić się na wadach wynikających z naruszenia prawa materialnego, a kwestia wad decyzji administracyjnych spowodowanych naruszeniem przepisów postępowania administracyjnego pozostaje w zasadzie

poza przedmiotem tego postępowania. Sąd ubezpieczeń społecznych jako sąd powszechny może i powinien dostrzegać jedynie takie wady formalne decyzji administracyjnej, które ją dyskwalifikują w stopniu odbierającym jej cechy aktu administracyjnego jako przedmiotu odwołania.

Stosownie do treści art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. uchylenie decyzji organu rentowego możliwe jest wówczas, gdy dotyczy ona „ubezpieczonego” (przesłanka podmiotowa), a przy tym jest decyzją nakładającą na niego zobowiązanie, względnie ustalającą wymiar tego zobowiązania lub obniżającą świadczenie (przesłanka przedmiotowa). Wobec tego konieczne jest rozważenie, czy płatnik składek objęty jest zakresem tego przepisu. Innymi słowy, czy można uznać go za ubezpieczonego, a jeżeli nie, to jaki status posiada on w postępowaniu. Należy w związku z tym przywołać regulację art. 477¹¹ § 1 k.p.c., w którym za strony postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych uznano między innymi ubezpieczonego, osobę odwołującą się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organ rentowy, wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności i zainteresowanego. Nadto, należy uwzględnić definicję ubezpieczonego określoną w art. 476 § 1 pkt 2 k.p.c. Przepis ten za ubezpieczonego uznaje osobę ubiegającą się o świadczenie z ubezpieczeń społecznych albo o emeryturę lub rentę; ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu; świadczenia w sprawach należących do właściwości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych; świadczenie odszkodowawcze przysługujące w razie wypadku lub choroby pozostające w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służbie Celno-Skarbowej, Państwowej Straży Pożarnej, Biurze Ochrony Rządu, Służbie Ochrony Państwa, Służbie Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, Służbie Wywiadu Wojskowego oraz Centralnym Biurze Antykorupcyjnym.

Przytoczona regulacja art. 476 § 1 pkt 2 k.p.c. nie obejmuje zatem płatnika składek w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, gdy organ rentowy wydaje z urzędu decyzję ustalającą podleganie ubezpieczeniom społecznym i

obowiązek uiszczenia składek z tego tytułu (nietrafny jest zatem pogląd przedstawiony w wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 listopada 2022 r., III AUa 1269/20, LEX nr 3480530). Płatnik składek wówczas nie „ubiega się o ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia” (postępowanie toczy się z urzędu), czyli nie składa wniosku w tym przedmiocie a jest to warunek uznania go w postępowaniu cywilnym (w ramach swoistej fikcji prawnej) za „ubezpieczonego” zgodnie z art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 2022 r., I USKP 130/21, LEX nr 3433258). Płatnik składek będący adresatem wydanej z urzędu decyzji w przedmiocie podlegania ubezpieczeniom społecznym w postępowaniu przed sądem ubezpieczeń społecznych ma status wymienionej w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. „innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja” (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2022 r., II UZ 31/22, LEX nr 3491361). Chodzi tu, między innymi, o decyzje wydawane w sprawach o ustalenie istnienia ubezpieczenia i obowiązku uiszczenia składek z tego tytułu (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 września 2020 r., II UZ 12/20, LEX nr 3225191). W związku z powyższym w utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że płatnik składek w prowadzonych przez organ rentowy z urzędu sprawach o objęcie ubezpieczeniem społecznym i określenie wysokości podstawy wymiaru składek nie ma statusu ubezpieczonego, a więc nie jest spełniona przesłanka podmiotowa stosowania art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. (por. powołany wcześniej wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 2022 r., I USKP 130/21 oraz postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 23 czerwca 2022 r., I USK 343/21, LEX nr 3455688 i z dnia 8 grudnia 2022 r., II UZ 34/22, LEX nr 3521796).

Co do przesłanki przedmiotowej stosowania art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. należy z kolei stwierdzić, że decyzji o podleganiu ubezpieczeniom społecznym i określającej podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne nie sposób utożsamiać z „decyzją nakładającą na ubezpieczonego zobowiązanie, ustalającą wymiar tego zobowiązania lub obniżającą świadczenie”. W szczególności określenie podstawy wymiaru składek nie jest tożsame z nałożeniem na ubezpieczonego zobowiązania (por. powołany już wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 2022 r., I USKP 130/21). Czym innym jest bowiem „nałożyć zobowiązanie” - co sugeruje działanie

konstytutywne, a czym innym „ustalić podleganie ubezpieczeniom społecznym” - co wiąże się z aspektem deklaratywnym (por. powołane wcześniej postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2022 r., II UZ 31/22).

Przepis art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. uprawnia sąd pierwszej instancji do uchylenia decyzji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania organowi rentowemu tylko w razie, gdy została ona wydana z rażącym naruszeniem przepisów o postępowaniu przed organem rentowym. Jednak warunkiem takiego rozstrzygnięcia jest uprzednie ustalenie, że decyzja dotyczy zobowiązania ubezpieczonego, wymiaru tego zobowiązania lub obniżenia świadczenia. Zobowiązaniem takim może być na przykład nałożenie obowiązku zapłaty składek na ubezpieczenia społeczne własne lub pracowników (osób współpracujących) lub zobowiązanie do zwrotu wadliwie wypłaconego świadczenia ubezpieczeniowego albo zobowiązanie do zapłaty należności składkowych przez podmiot, który nie zgłosił w wymaganym terminie wniosku o upadłość lub likwidację spółki. Nie można natomiast art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. interpretować jako obejmującego również „zobowiązanie w zakresie podlegania ubezpieczeniom społecznym”, gdyż podleganie ubezpieczeniom społecznym przez pracownika ma charakter obligatoryjny i organ rentowy nie może zobowiązać pracownika ani jego pracodawcy do „podlegania ubezpieczeniom społecznym” (por. powołane już postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2022 r., II UZ 34/22). W związku z tym nawet w przypadku, gdy decyzja zapadnie z rażącym naruszeniem prawa (także procesowego), nie jest możliwe jej uchylenie w sytuacji, gdy jej przedmiotem jest podleganie ubezpieczeniom społecznym (nietrafna jest więc występująca w orzecznictwie wykładnia, że decyzja stwierdzająca podleganie jako pracownik u płatnika składek obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowemu, wypadkowemu, chorobowemu i ustalająca podstawę wymiaru składek jest objęta dyspozycją art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. jako ustalająca wymiar zobowiązań (tak w wyrokach Sądu Okręgowego w Gliwicach z dnia 15 czerwca 2021 r., VIII U 1376/20, LEX nr 3226808 oraz z dnia 21 lipca 2021 r., VIII U 338/19, LEX nr 3273859).

Powyższe rozważania muszą prowadzić do konkluzji, że decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych stwierdzająca podleganie ubezpieczeniom społecznym

w charakterze osoby wykonującej pracę na podstawie umowy o świadczenie usług u konkretnego płatnika składek nie jest objęta hipotezą art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. Z tego powodu rozstrzygnięcie zawarte w zaskarżonym wyroku Sądu Apelacyjnego odpowiada prawu.

Odnosząc się zaś do podniesionego w zażaleniu zarzutu naruszenia przez Sąd drugiej instancji art. 477^{14a} w związku z art. 477¹¹ k.p.c., przez nieuchylenie wyroku Sądu pierwszej instancji i poprzedzającej go decyzji organu rentowego oraz nieprzekazanie sprawy do ponownego rozpoznania bezpośrednio organowi rentowemu, należy stwierdzić, że w utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego ustalono, że w postępowaniu sądowym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wady decyzji administracyjnych spowodowane naruszeniem przepisów postępowania administracyjnego pozostają w zasadzie poza przedmiotem tego postępowania. Zainteresowanie sądu ubezpieczeń społecznych jest ograniczone do wad formalnych decyzji administracyjnej, które decyzję tę dyskwalifikują w stopniu odbierającym jej cechy aktu administracyjnego jako przedmiotu odwołania. Ze względu na szczególny, kasatoryjny charakter orzeczenia, należy uznać, że możliwość przekazania sprawy organowi rentowemu w trybie art. 477^{14a} k.p.c. powinna być ograniczona do sytuacji wyjątkowych, gdy oprócz przesłanek z art. 386 § 2 lub 4 k.p.c., wystąpiły takie wady decyzji organu rentowego, których naprawienie nie było możliwe w postępowaniu sądowym. Generalnie chodzi więc o „przypadki skrajne” i „sytuacje wyjątkowe”, ale zarazem oczywiste, gdy organ rentowy minął się z sednem sporu, istnieją istotne i obszerne braki w materiale dowodowym itp.

Wykładnia ta - w kontekście stosowania przez sąd pierwszej instancji art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. - została ostatnio potwierdzona w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 21 czerwca 2023 r., III UZP 5/23 (LEX nr 3571900), w której (teza 2) stwierdzono, że uchylenie przez sąd pierwszej instancji zaskarżonej decyzji organu rentowego i przekazanie sprawy temu organowi do ponownego rozpoznania z naruszeniem art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. samodzielnie nie uzasadnia uchylenia zaskarżonego apelacją wyroku sądu pierwszej instancji i poprzedzającej go decyzji organu rentowego oraz przekazania sprawy do ponownego rozpoznania bezpośrednio organowi rentowemu na podstawie art. 477^{14a} k.p.c. Możliwość

zastosowania art. 477^{14a} k.p.c. powinna być ograniczona do sytuacji wyjątkowych, gdy oprócz przesłanek z art. 386 § 2 lub § 4 k.p.c. wystąpiły takie wady decyzji organu rentowego, że nie było możliwe ich naprawienie w postępowaniu sądowym. Z tego powodu odpowiada prawu rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego o uchyleniu zaskarżonego wyroku i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji.

Kierując się przedstawionymi motywami, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. oddalił zażalenie, nie orzekając o kosztach postępowania z uwagi na to, że postępowanie w sprawie nie zostało zakończone (art. 108 § 1 zdanie pierwsze k.p.c.).

[SOP]

[ał]